

УДК 314.7;

JEL classification: F22, J61, O15, R23

МІГРАЦІЯ І МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ І КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ

ГРИЦЕНКО Олександр

Сумський державний університет

<https://orcid.org/0009-0008-0294-3084>

e-mail: companytft@gmail.com

У статті здійснено теоретичне та бібліометричне осмислення категорій «міграція» і «міграційні процеси» в сучасному науковому дискурсі з метою наукового обґрунтування змісту зазначених понять, а також виявлення тематичної структури, географічної концентрації й часової динаміки досліджень з цієї тематики. На основі бібліометричного аналізу публікаційної активності у базі даних Scopus, а також мережевого картографування ключових слів за допомогою VOSviewer встановлено, що категорія «міграція» репрезентує передусім сам факт переміщення, тоді як «міграційні процеси» відображають ширшу систему взаємопов'язаних явищ. У ході аналізу також встановлено стаке зростання кількості публікацій протягом 2015-2025 рр. за обома запитами «міграція» і «міграційні процеси» у базі даних Scopus, домінування соціальних наук у їх галузевій структурі та географічну концентрацію досліджень у провідних наукових центрах світу (США, Велика Британія). При цьому, ключові тематичні кластери охоплюють демографічні, економічні, соціальні, культурні, медичні, правові та кризові аспекти міграції. У результаті зроблено висновок про необхідність чіткого розмежування аналізованих понять як різних рівнів наукової абстракції, що є важливим для подальших досліджень і формування міграційної політики.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, бібліометричний аналіз, Scopus, VOSviewer, людський капітал, вимушене переміщення, міграційна політика.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2026-20-12>

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Стаття надійшла до редакції / Received 12.03.2026

Прийнята до друку / Accepted 09.04.2026

Опубліковано / Published 30.04.2026

© Грищенко Олександр

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Міграція сьогодні є одночасно соціальним, демографічним, економічним, правовим і безпековим явищем, а отже потребує міждисциплінарного підходу та чіткого понятійного апарату. Для України ця проблема особливо загострилася внаслідок повномасштабної війни, яка спричинила масштабне вимушене переміщення населення, втрату частини людського капіталу, зміни у структурі зайнятості та посилення регіональних диспропорцій. Водночас на рівні наукового аналізу нерідко ототожнюються або надто близько зближуються поняття «міграція» і «міграційні процеси», що знижує точність інтерпретації, ускладнює порівняння результатів досліджень і послаблює можливість вироблення практичних рекомендацій.

Це безпосередньо пов'язано з важливими науковими та прикладними завданнями: уточненням категоріального апарату; виявленням провідних тематичних напрямів дослідження; оцінюванням динаміки наукового інтересу; визначенням географічної та інституційної концентрації публікаційної активності. А також формуванням підстав для вироблення міграційної політики, орієнтованої на збереження людського капіталу, стимулювання повернення населення та адаптацію до нових міграційних реалій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасний глобалізований світ характеризується високою динамікою людської мобільності, яка виступає не лише наслідком соціально-економічних дисбалансів, а й важливим чинником структурних трансформацій. У науковому дискурсі міграція трактується як багатомірне явище, що охоплює всі рівні суспільного розвитку – від індивідуальних стратегій до макроекономічних процесів. Особливої гостроти ця проблематика набуває в умовах воєнних викликів, які трансформують добровільну мобільність у вимушену, спричиняючи масові переміщення населення [1, 18]. У випадку України це призвело до масштабної кризи людського капіталу та посилення ризиків деструкції економічного потенціалу [7, 14].

Водночас сучасні міграційні процеси функціонують у трансформованому правовому полі, що характеризується переходом від обмежувальних підходів до гнучких механізмів захисту. Зокрема, Директива 2001/55/ЄС стала основою для надання тимчасового захисту українським громадянам у ЄС, забезпечивши доступ до базових соціально-економічних прав без складних

процедур притулку [4, 28]. В Україні міграційна політика також зазнає змін, поєднуючи завдання контролю в умовах воєнного стану з формуванням передумов для повернення населення та залучення іноземних ресурсів, що відображено у Стратегії державної міграційної політики та подальших нормативних оновленнях [15, 16].

Сучасні дослідники дедалі частіше відходять від статичного розуміння міграції, переходячи до аналізу її як динамічної системи. Де Хаас Г. [3] у своїй фундаментальній роботі обґрунтовує «теорію прагнень та спроможностей», де міграція розглядається не просто як переміщення, а як складний соціальний процес, інтегрований у глобальні трансформації. Автор наголошує, що міграційні процеси є функцією від взаємодії індивідуальних прагнень та структурних можливостей. Шеель С., Тацціолі М. [11] піднімають питання суб'єктивності в міграційних дослідженнях, пропонуючи переосмислити категорію «мігрант» поза межами суто державно-центричного підходу. Майстренко Ю. І., Мельніченко А. В. (2024) у вітчизняному дискурсі аналізують методологічні основи дослідження політичних та соціальних наслідків міграції, підкреслюючи багатовимірність цього явища в умовах кризових трансформацій [17].

У науковій літературі спостерігається чітка тенденція до поглиблення аналітичного апарату через розмежування статичних та динамічних аспектів мобільності. Категорія «міграція» у вузькому розумінні фіксує сам акт переміщення особи або групи осіб через адміністративні чи державні кордони зі зміною постійного місця проживання на певний термін, зазвичай понад один рік [1]. Водночас категорія «міграційні процеси» відображає набагато ширшу сукупність взаємопов'язаних подій, що включають передумови, саму динаміку переміщення, структуру потоків, чинники впливу та довгострокові соціально-економічні наслідки [3].

Дослідження останніх років зосереджені на вимушеній міграції як факторі трансформації людського капіталу. Лібанова Е. М. [5, 6] акцентує увагу на тому, що сучасна українська міграція є «загрозою для демографічного майбутнього». Вона деталізує міграційний процес через призму втрати кваліфікованих кадрів (70% жінок-мігранток мають вищу освіту), що підтверджує вашу тезу про необхідність аналізу саме процесу (структури та наслідків), а не лише факту виїзду. Позняк О. В. [10] досліджує адаптаційні стратегії українців за кордоном, вказуючи, що тривалість перебування трансформує міграційний акт у тривалий соціально-економічний процес, який змінює ринки праці як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Використання інструментів інтелектуального аналізу даних стало стандартом для визначення інтелектуальної структури міграційних досліджень. Світмавурнін, Р-А. та ін. [13] та Мін Р. та ін. [9] демонструють ефективність використання VOSviewer та Biblioshiny для картографування наукових публікацій у Scopus. Їхні дослідження підтверджують, що бібліометричний аналіз дозволяє виявити перехід від «фрагментарних знань» до «системного пізнання» міграції. Це створює підґрунтя для переходу від фрагментарного опису міграційної проблематики до її системного картографування, що особливо важливо для порівняльного аналізу категорій міграції і міграційних процесів.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРИШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри значну кількість праць, у літературі все ще бракує чіткого порівняльного розмежування категорій «міграція» та «міграційні процеси» як різних рівнів наукової абстракції. Недостатньо досліджено, як саме ці поняття представлені в сучасному міжнародному науковому дискурсі за структурою галузей знань, країнами. При цьому, потребує уточнення тематична еволюція досліджень міграції в часі, особливо з урахуванням нових викликів, пов'язаних із воєнними кризами, вимушеним переміщенням, біженцями, інтеграцією та відтворенням людського капіталу. Саме тому доцільним є поєднання концептуального аналізу з бібліометричним і мережовим картографуванням, що дає змогу виявити домінантні кластери, провідні тематичні акценти та зміщення дослідницького фокусу в часі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є наукове обґрунтування змісту категорій «міграція» і «міграційні процеси», виявлення тематичної структури, географічної концентрації й часової динаміки досліджень з тематики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для формування репрезентативного уявлення про те, як саме сучасна наука досліджує міграцію та міграційні процеси, доцільно поєднати теоретичне уточнення категорій із бібліометричним аналізом масиву публікацій у наукометричній базі даних Scopus. Це дає змогу визначити кількість робіт з проблематики міграції за останні роки, виявити галузеву структуру досліджень, а також окреслити провідні країни, що домінують у науковому дискурсі. У межах подальшої оцінки було задіяно Scopus Tool Analysis, тобто вбудований функціонал аналітики БД Scopus. На стартовому етапі було сформовано пошукову вибірку із 51832 публікації за запитом «migration» («міграція») та 8113 публікацій за запитом «migration processes» («міграційні процеси») (рис.1).

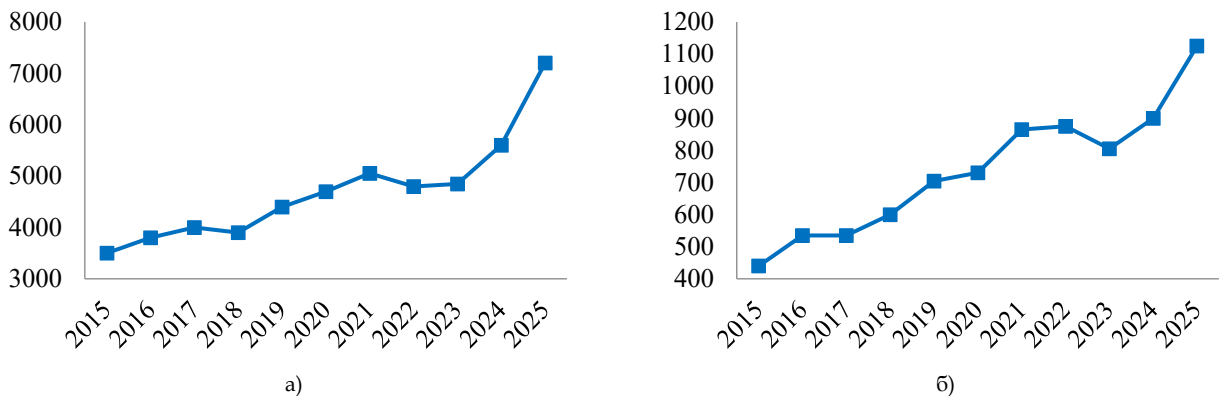

Рис. 1. Динаміка кількості публікацій за ключовими словами «міграція» (а) та «міграційні процеси» (б)
Джерело: узагальнено автором за даними бази Scopus

За даними рисунка 1, упродовж 2015-2025 рр. для обох ключових слів простежується стійка тенденція до зростання кількості публікацій, що свідчить про посилення дослідницького інтересу до міграційної проблематики. Водночас траєкторії динаміки відрізняються за масштабом масиву та характером коливань, що дає підстави розглядати ці напрями як різні за ступенем усталеності й інтенсивності наукового опрацювання. Так, для ключового слова «міграція» характерним є переважно поступальний приріст публікаційної активності, а саме показник зростає від 3500 од. у 2015 р. до 7215 од. у 2025 р. Водночас для терміну «міграційні процеси» абсолютні обсяги публікацій є нижчими абсолютні обсяги публікацій є нижчими, але за даною дефініцією також фіксується довгострокове нарощування, а саме з від 438 од. у 2015 р. до 1122 од. у 2025 р. Отже, динаміка за запитом «міграція» відображає більш масштабне й стабільне розширення дослідницького поля, тоді як тематика «міграційних процесів» демонструє вужчий, але зростаючий масив публікацій із більш вираженими коливаннями.

Результати проведеного дослідження засвідчують міждисциплінарну природу міграційної проблематики та процесів міграційної мобільності, що знаходить відображення у широкому спектрі галузей знань (рис. 2).

Дані рисунку 1.2 свідчать, що обидві сформовані вибірки за пошуковими запитом «міграція» та «міграційні процеси» характеризуються домінуванням соціально-наукового сегмента, водночас галузева структура публікацій у цих вибірках відрізняється рівнем концентрації у провідних напрямках і спектром представлених галузей знань. Найбільшу питому вагу в обох вибірках становлять «Соціальні науки», причому для запиту «міграційні процеси» їх частка є вищою (53,8 %), що вказує на чіткішу концентрацію досліджень у межах соціально-наукової парадигми. Водночас у вибірці за запитом «міграція» спостерігається ширша представленість суміжних напрямків, зокрема за рахунок «Міждисциплінарних досліджень» (13,8 %) та «Мистецтва і гуманітарних наук» (12,5 %), що відображає комплексність і багатоаспектність тематики.

Порівняльно стабільними для обох запитів є частки таких галузей, як «Економіка, економетрика та фінанси», «Науки про довкілля» та «Бізнес, менеджмент і бухгалтерський облік», що підтверджує наявність стійких міжгалузевих зв'язків міграційної проблематики з економічними та управлінськими аспектами соціально-економічного розвитку. Отже, виявлена галузева структура підтверджує міждисциплінарність досліджуваної проблематики та слугує підставою для подальшого контент-аналізу.

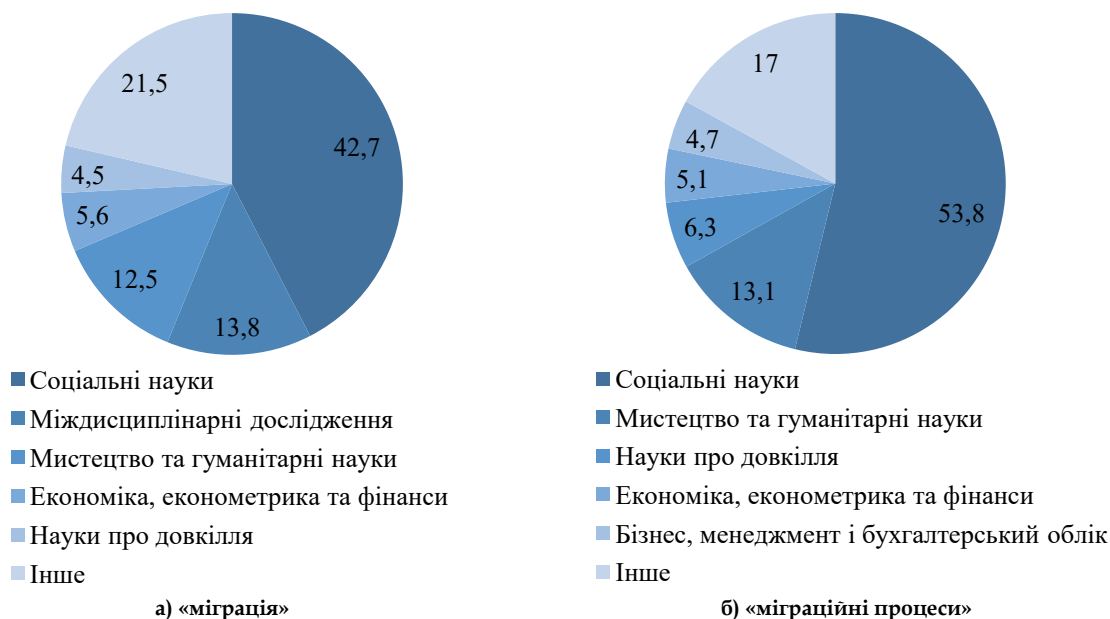

Рис. 2. Структура публікаційної активності в базі даних Scopus за галузями знань щодо категорій «міграція» (а) і «міграційні процеси» (б)

Джерело: узагальнено автором за даними бази Scopus

Проведене ранжування країн за кількістю наукових публікацій у базі даних Scopus з проблематики «міграція» та «міграційні процеси» (табл. 1) свідчить про те, що публікаційна активність у досліджуваній сфері є географічно концентрованою та зосереджується переважно в країнах із потужним науково-дослідним потенціалом.

Таблиця 1

Топ-10 країн за кількістю наукових публікацій з проблематики міграції та міграційних процесів

Джерело: узагальнено автором за даними бази Scopus

Країна	Міграція	Країна	Міграційні процеси
	Кількість публікацій, шт.		Кількість публікацій, шт.
США	12320	США	1316
Велика Британія	6849	Велика Британія	1113
Китай	5271	Німеччина	649
Німеччина	4282	Китай	441
Австралія	2788	Італія	430
Канада	2633	Канада	413
Італія	2487	Нідерланди	387
Нідерланди	2182	Австралія	365
Іспанія	1825	Іспанія	329
Франція	1723	Швеція	260

Лідерські позиції в обох вибірках посідають США (12320 публікацій за запитом «міграція» та 1316 – за запитом «міграційні процеси») і Велика Британія (6849 та 1113 відповідно), що засвідчує їх вагомий роль у формуванні сучасного міжнародного наукового дискурсу з міграційної проблематики. Високі позиції Китаю та Німеччини також відображають активну участь провідних економік світу у дослідженні міграційних явищ, викликів і регуляторних підходів.

Порівняння двох запитів дає змогу виявити відмінності як в обсягах, так і в складі країн-лідерів у відповідних публікаційних масивах. Так, «міграція» як ширша категорія формує суттєво більший масив наукових публікацій, тоді як запит «міграційні процеси» репрезентує вузький і більш спеціалізований напрям досліджень. Це відображається і в певних змінах складу топ-10, а саме у вибірці за запитом «міграційні процеси» децю вищі позиції посідають окремі європейські країни, зокрема Італія та Нідерланди, тоді як за запитом «міграція» вищі місця займають Австралія та Канада. Отже, отримані результати свідчать про наявність територіальних диспропорцій у представленості наукових досліджень із цієї проблематики.

Наступний етап дослідження передбачає поглиблене опрацювання понять «міграція» та «міграційні потоки» із використанням програмного забезпечення VOSviewer 1.6.20 для побудови мережі взаємопов'язаності ключових слів, її подальшого графічного відображення та ідентифікації тематичних кластерів. У результаті обробки даних щодо категорії «міграція» було ідентифіковано 8555 ключових слів. Водночас, з метою підвищення надійності кластеризації та забезпечення репрезентативності мережі, до подальшого аналізу відібрано 407 термінів із частотою появи ≥ 5 , що були включені до побудови карти.

Було виокремлено 7 кластерів міждисциплінарних тематичних напрямів (рис. 3), сформованих навколо ключового поняття «міграція»:

- кластер 1 характеризує макrorівневий еколого-економічний і демографічний вимір міграції, зосереджений на взаємозв'язках міграційних процесів із кліматичними змінами та екологічними трансформаціями, сталим розвитком, розвитком міських і сільських територій, а також демографічною динамікою. Додатково в межах кластера фіксуються тематичні перетини з економічним розвитком і політико-економічним контекстом. У межах цього кластера міграція інтерпретується як чинник структурних змін у розвитку територій і демографічних зрушень;
- кластер 2 репрезентує інтеграційно-соціальний напрям досліджень міжнародної міграції, зосереджений на імміграції та міжнародній мобільності, діаспорних зв'язках і процесах включення мігрантів у приймаюче суспільство, а також проявах соціальної нерівності та дискримінації;
- кластер 3 відображає трудово-ринковий вимір міграції, зосереджений на зайнятості, трудовій мобільності та трудовій міграції, а також пов'язаних трансформаціях ринку праці й кадрових ресурсів;
- кластер 4 репрезентує медико-соціальний вимір міграційних досліджень, у межах якого центральними є питання здоров'я, доступу до медичних послуг і функціонування систем охорони здоров'я в умовах мобільності населення, з акцентом на вікові та статеві групи;
- кластер 5 окреслює соціокультурний та ідентифікаційний вимір міграції, у межах якого аналізуються належність і національна ідентичність, мовно-культурні практики, а також соціально-психологічні механізми адаптації й підтримки мігрантів, пов'язані з практиками соціальної роботи та соціальної психології;
- кластер 6 відображає кризово-вимушений напрям досліджень міграції, пов'язаний із вимушеним переміщенням населення, біженцями та шукачами притулку, а також впливом кризових і конфліктних чинників на міграційні траєкторії. Кластер акцентує увагу на міграції як реакції на небезпеки та надзвичайні обставини, що зумовлюють комплексні соціальні й гуманітарні наслідки;
- кластер 7 репрезентований терміном «систематичний огляд» і відображає методологічний аспект досліджень, вказуючи на наявність у вибірці праць оглядового типу, спрямованих на узагальнення та систематизацію результатів попередніх досліджень у сфері міграції.

Узагальнення результатів бібліометричного аналізу ключових слів дає підстави стверджувати, що сучасний науковий дискурс щодо міграції має міждисциплінарну структуру та охоплює взаємопов'язані економічні, демографічні, соціальні, трудові, медико-соціальні, культурні й кризові аспекти. Виокремлені кластери підтверджують комплексний характер міграції, яка розглядається не лише як демографічне переміщення, а і як чинник трансформації ринку праці, людського капіталу, соціальної інтеграції та суспільної стійкості. Наявність окремого методологічного маркера, пов'язаного із систематичними оглядами, додатково свідчить про сформованість цього напрямку досліджень і потребу в подальшому уточненні понятійного апарату та аналітичних пріоритетів.

Переважання жовтого спектра вказує на те, що значна частина ключових слів актуалізувалася в публікаціях останніх років досліджуваного періоду. Водночас зберігається стійке змістове ядро навколо поняття migration, яке поєднує напрями міжнародної та внутрішньої мобільності, ринку праці, а також соціально-демографічних аспектів. Найбільш актуалізованими у новітній період є теми, пов'язані з вимушеним переміщенням і гуманітарними викликами, зокрема forced migration, asylum seekers, ukrainian refugees, а також із питаннями соціальної підтримки та інтеграції мігрантів.

Щодо поняття «міграційні процеси», то його зміст у сучасному науковому дискурсі також доцільно уточнювати через структуру тематичних зв'язків, у межах яких воно репрезентоване в академічних публікаціях. З цією метою на основі матеріалів бази даних Scopus із застосуванням VOSviewer побудовано карту мережі взаємозв'язків ключових слів та здійснено їх кластеризацію, що дає змогу виокремити домінантні напрями інтерпретації міграційних процесів і характер міждисциплінарних перетинів. Відповідні результати візуалізовано на рисунку 5.

Слід відмітити, що за підсумковими параметрами карти ідентифіковано 264 терміни, які сформували 6 тематичних кластерів:

- кластер 1 (78 ключових слів) репрезентує управлінсько-політичний та макроструктурний напрям досліджень міграційних процесів, зосереджений на міграційному врядуванні та політиці, регулюванні й контролі переміщень, правових та правозахисних аспектах, а також на соціально-економічних наслідках для ринку праці й просторово-екологічних вимірах. Наявність терміну «Ukraine» свідчить про включення українського кейсу до ширших дискусій щодо міграційних криз і публічно-управлінських механізмів реагування;

- кластер 2 (75 ключових слів) репрезентує напрям досліджень міграційних процесів, зосереджений на детермінантах мобільності та соціально-просторових трансформаціях. У його межах міграційні процеси інтерпретуються як результат взаємодії мотивів і чинників мобільності, соціальних мереж, соціального капіталу, гендерних та ідентифікаційних характеристик, а також урбанізаційних і сільських трансформацій. Водночас кластер охоплює низку понять, пов'язаних із концептуальним і методичним осмисленням цих процесів;

- кластер 3 (39 ключових слів) репрезентує соціокультурний, гендерний і транснаціональний вимір міграційних процесів. У його межах аналізуються ідентичність і культурні взаємодії, соціальна нерівність, владні відносини та соціальна справедливість, а також гендерні аспекти міграції й статус жінок. Додатково кластер охоплює транснаціональні практики та зв'язки, а також теми вимушеного переміщення, релокації й міграційної інфраструктури;

- кластер 4 (37 ключових слів) відображає напрям досліджень, у межах якого міграційні процеси аналізуються крізь призму здоров'я, доступу до медичних послуг, благополуччя та соціальної підтримки мігрантів. Водночас до його складу входять віково-статеві характеристики, окремі методичні маркери та терміни, пов'язані з воєнним контекстом, що розширює інтерпретацію цього кластера до медико-демографічного й кризового виміру;

- кластер 5 (33 ключових слова) репрезентує напрям досліджень міграційних процесів, зосереджений на правовому статусі мігрантів та їх соціальній інтеграції, зокрема на проблематиці біженців і шукачів притулку, питаннях громадянства, недокументованої міграції, соціального включення, підтримки у громадах і якості життя;

- кластер 6 (2 ключових слова) репрезентує вузький демографічний сегмент інтерпретації міграційних процесів, пов'язаний зі змінами популяційної динаміки.

Отже, результати кластеризації підтверджують виразну міждисциплінарність сучасних досліджень міграційних процесів та їх групування навколо кількох стійких домінант, зокрема публічного управління міграцією та міграційної політики, детермінант мобільності й соціально-просторових трансформацій, соціокультурних, гендерних і транснаціональних аспектів, питань здоров'я, доступу до медичних послуг, благополуччя та соціальної підтримки мігрантів, правового статусу мігрантів та їх соціальної інтеграції, а також демографічного сегмента інтерпретації міграційних процесів.

середню появу значної частини ключових слів у публікаціях останніх років досліджуваного періоду. У новітньому часовому зрізі більш виразно актуалізуються теми вимушеної мобільності, війни, біженців, а також соціальних і медичних наслідків міграційних процесів. Водночас напрями, пов'язані зі структурними детермінантами, зокрема ринком праці, політикою, сталим розвитком і кліматичними чинниками, сформувалися раніше, проте зберігають значущість як стійка аналітична основа сучасних досліджень.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У ході дослідження здійснено комплексний аналіз міграції як багатовимірного соціально-економічного явища та уточнено зміст базових категорій «міграція» і «міграційні процеси» у сучасному науковому дискурсі.

Узагальнення результатів трендового та структурного аналізу публікацій у базі даних Scopus за запитом «міграція» та «міграційні процеси» засвідчує стійке зростання наукового інтересу до міграційної проблематики та її високу наукову значущість. Збільшення кількості праць упродовж останніх років, а також галузева структура публікаційного масиву свідчать про те, що міграція та пов'язані з нею процеси дедалі частіше розглядаються як один із ключових чинників трансформації соціально-економічних систем, ринку праці й демографічної динаміки.

Результати бібліометричного аналізу масиву публікацій бази даних Scopus із використанням Scopus Tool Analysis та мережевої візуалізації у VOSviewer дають підстави для висновку про необхідність розмежування дефініцій «міграція» та «міграційні процеси». Попри те, що ці категорії взаємодоповнюють одна одну, вони відображають різні аналітичні рівні опису мобільності населення. Дефініція «міграція» фіксує базовий факт і ключові ознаки переміщення, тоді як «міграційні процеси» акцентують увагу на його динаміці, структурі, детермінантах, механізмах і наслідках у соціально-економічному та інституційному вимірах.

У результаті доведено, що категорії «міграція» і «міграційні процеси» відображають різні аналітичні рівні дослідження мобільності населення: перша фіксує сам факт переміщення, тоді як друга – його динаміку, структуру, чинники та наслідки.

Слід зазначити, що результати дослідження обмежуються використанням лише однієї наукометричної бази даних (Scopus), що може зумовлювати певне недопредставлення публікацій з інших джерел, а також залежать від обраних пошукових запитів і методів кластеризації, які впливають на структуру отриманих результатів. Це зумовлює потребу в подальших комплексних дослідженнях, спрямованих на поглиблення теоретичних підходів. Так, перспективи подальших досліджень полягають у розширенні емпіричної бази за рахунок інших наукометричних ресурсів, проведенні поглибленого контент-аналізу публікацій, а також моделюванні впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток і відтворення людського капіталу в умовах післявоєнної трансформації задля формування практичних рекомендацій щодо реагування на виклики, пов'язані з міграційними процесами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Adger W. N., Fransen S., Safra de Campos R., Clark W. C. Migration and sustainable development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2024. Vol. 121, № 3. e2206193121. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2206193121>
2. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – The European Annual Asylum and Migration Report (2025) – Data. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15196-2025-INIT/en/pdf>
3. De Haas H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*. 2021. Vol. 9, № 8. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
4. Koikkalainen S., Shmulyar Gréen O., Virkkunen J., Ferdoush M. A., Odynets S. Unpacking the temporary protection of displaced people from Ukraine within the tightening migration governance in Sweden and Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2026. Vol. 52, № 2. P. 427–446. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2025.2565913>
5. Libanova E. M. 'War migration' from Ukraine: problems and development prospects. *Ukrainian Geographical Journal*. 2024. № 4. P. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>
6. Libanova E., Pozniak O. War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition new series*. 2023. Vol. 24, № 1. P. 259–276. DOI: <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-014>

7. Temporary protection – Migration and Home Affairs – European Commission. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en
8. Migration management: Welcoming displaced people from Ukraine. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-displaced-people-ukraine_en
9. Min R. et al. A bibliometric analysis of the study of health equity of migrants. *Medicine*. 2025. Vol. 104, № 36. DOI: <https://doi.org/10.1097/MD.00000000000044207>
10. Pozniak O. The situation of forced migrants from Ukraine in Europe after Russian military aggression. *Central and Eastern European Migration Review*. 2023. Vol. 12, № 1. P. 159–181. DOI: <https://doi.org/10.54667/ceemr.2023.17>
11. Scheel S., Tazzioli M. Who is a migrant? Abandoning the nation-state point of view in the study of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2024. Vol. 50, № 9. P. 2163–2187. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2307766>
12. Scopus | Abstract and citation database | Elsevier. URL: <https://www.elsevier.com/en-gb/products/scopus>
13. Pernitez-Agan S. et al. Expert consensus on a protocol for conducting bibliometric analysis of scientific articles on global migration health (GMH). *BMJ Open*. 2024. Vol. 14, № 6. e080729. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-080729>
14. The human capital losses of the war in Ukraine. *World Bank*. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/5c9598063f47f2c96935621be315173b-0140062023/original/The-War-in-Ukraine-and-Human-Capital-Losses.pdf>
15. Гришук А. Б. Національне законодавство як правова основа регулювання міграційних процесів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 3.1. С. 330–336.
16. З 16 січня 2026 року діють оновлені правила оформлення документів для іноземців. URL: <https://ips.ligazakon.net/lawnews/doc/NZ260219-z-16-sichnya-2026-roku-diyut-onovleni-pravya-oformlennya-dokumentiv-dlya-inozemtsiv>
17. Майстренко Ю. І., Мельніченко А. В. Проблема нелегальної міграції у ЄС: спроба вирішення через формування двосторонніх угод. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. № 38. С. 64–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.6>
18. Носачов Є., Ягунов Д. Методологічні основи дослідження політичних наслідків міграційних процесів в країнах ЄС. *Економіка та суспільство*. 2025. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-22-31>

REFERENCES:

1. Adger W. N., Franssen S., Safra de Campos R., Clark W. C. Migration and sustainable development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2024. Vol. 121, № 3. e2206193121. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2206193121>
2. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – The European Annual Asylum and Migration Report (2025) – Data. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15196-2025-INIT/en/pdf>
3. De Haas H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*. 2021. Vol. 9, № 8. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
4. Koikkalainen S., Shmulyar Green O., Virkkunen J., Ferdoush M. A., Odynets S. Unpacking the temporary protection of displaced people from Ukraine within the tightening migration governance in Sweden and Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2026. Vol. 52, № 2. P. 427–446. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2025.2565913>
5. Libanova E. M. 'War migration' from Ukraine: problems and development prospects. *Ukrainian Geographical Journal*. 2024. № 4. P. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>
6. Libanova E., Pozniak O. War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition new series*. 2023. Vol. 24, № 1. P. 259–276. DOI: <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-014>
7. Temporary protection – Migration and Home Affairs – European Commission. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en
8. Migration management: Welcoming displaced people from Ukraine. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-displaced-people-ukraine_en
9. Min R. et al. A bibliometric analysis of the study of health equity of migrants. *Medicine*. 2025. Vol. 104, № 36. DOI: <https://doi.org/10.1097/MD.00000000000044207>
10. Pozniak O. The situation of forced migrants from Ukraine in Europe after Russian military aggression. *Central and Eastern European Migration Review*. 2023. Vol. 12, № 1. P. 159–181. <https://doi.org/10.54667/ceemr.2023.17>
11. Scheel S., Tazzioli M. Who is a migrant? Abandoning the nation-state point of view in the study of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2024. Vol. 50, № 9. P. 2163–2187. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2307766>
12. Scopus | Abstract and citation database | Elsevier. URL: <https://www.elsevier.com/en-gb/products/scopus>
13. Pernitez-Agan S. et al. Expert consensus on a protocol for conducting bibliometric analysis of scientific articles on global

migration health (GMH). *BMJ Open*. 2024. Vol. 14, № 6. e080729. DOI: <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-080729>

14. The human capital losses of the war in Ukraine. World Bank. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/5c9598063f47f2c96935621be315173b-0140062023/original/The-War-in-Ukraine-and-Human-Capital-Losses.pdf>

15. Hryshchuk, A. B. (2026). National legislation as a legal basis for regulating migration processes. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3.1, 330–336. [in Ukrainian].

16. Updated rules for processing documents for foreigners effective from January 16, 2026. (n.d.). Retrieved March 28, 2026, from <https://ips.ligazakon.net/lawnews/doc/NZ260219-z-16-sichnya-2026-roku-diyut-onovleni-pravy-la-oformlennya-dokumentiv-dlya-inozemtsiv> [in Ukrainian].

17. Maistrenko, Yu. I., & Melnychenko, A. V. (2024). The problem of illegal migration in the EU: an attempt to resolve it through the formation of bilateral agreements. *International and Political Studies*, (38), 64–75. <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.6> [in Ukrainian].

18. Nosachov, Ye., & Yahunov, D. (2025). Methodological foundations for studying the political consequences of migration processes in EU countries. *Economy and Society*, (46). <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-22-31>

MIGRATION AND MIGRATION PROCESSES IN CONTEMPORARY SCIENTIFIC DISCOURSE: BIBLIOMETRIC AND CLUSTER ANALYSIS

HRYTSENKO Oleksandr
Sumy State University

The article provides a theoretical and bibliometric examination of the categories “migration” and “migration processes” in contemporary scientific discourse. The relevance of the study stems from the growing migration mobility under conditions of global transformations and the full-scale war against Ukraine, which has intensified forced displacement, loss of human capital, and regional disparities. The aim of the article is to substantiate the content of the categories “migration” and “migration processes,” as well as to identify the thematic structure, geographical concentration, and temporal dynamics of research in this field.

The methodological framework includes conceptual analysis, bibliometric analysis of publication activity in the Scopus database, and network mapping of keywords using VOSviewer. The results demonstrate that the category “migration” primarily represents the fact of population movement, whereas “migration processes” reflect a broader system of interconnected phenomena, including determinants, dynamics, structure, and consequences of population mobility.

A steady increase in the number of publications over the period 2015–2025 has been identified for both search queries (“migration” and “migration processes”), along with the dominance of social sciences in their disciplinary structure and the geographical concentration of research in leading scientific centers (the United States and the United Kingdom). The key thematic clusters encompass demographic, economic, social, cultural, medical, legal, and crisis-related aspects of migration.

The study concludes that a clear distinction between the analyzed concepts as different levels of scientific abstraction is necessary, which is essential for further research and for the development of effective migration policy.

Future research should expand the empirical base, deepen content analysis, and model the impact of migration processes on socio-economic development and human capital reproduction.

Keywords: migration, migration processes, bibliometric analysis, Scopus, VOSviewer, human capital, forced displacement, migration policy.